

РОЗДІЛ І. «Просвіта» в суспільно-політичному житті України. 3, 2016

20. Попок А. З історії діяльності Товариства «Просвіта» на Далекому Сході / Андрій Попок // Визвольний шлях. – Лондон, 2000. – Кн. 11. – С. 84–90.
21. Попок А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в ХХ ст. / Андрій Попок // Український історичний журнал. – К., 1998. – № 6. – С. 54–68.
22. Попок А. Діяльність української преси на Далекому Сході / Андрій Попок // Альманах УН Союзу на 1998 р. – Нью-Йорк, 1997. – С. 196–208.
23. На Далекому соді // Тризуб. – 1927. – Ч. 36. – С. 30–31.
24. Лист з Далекого Сходу // Тризуб. – 1932. – Ч. 32–33. – С. 23–25.
25. На Далекому сході // Тризуб. – 1932. – Ч. 40. – С. 25.
26. На Далекому сході // Тризуб. – 1932. – Ч. 47. – С. 29.
27. На Далекому сході // Тризуб. – 1932. – 1 лип. – С. 27–29.
28. Черномаз В. Українці на Далекому Сході (1883–1912 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.voc.metromir.ru>.
29. Шимонович І. Зелений Клин – Нова Україна / І. Шимонович. – Львів : НТШ, 1924. – 91 с.

Василий Карпо, Виктор Мудеревич. Исторические этапы формирования и главные направления деятельности общества «Просвита» на Дальнем Востоке. В статье анализируются главные этапы формирования, а также культурные и образовательные направления деятельности украинского общества «Просвита» на территории Дальнего Востока. Особенное внимание исследователей обращается к проблемам главных направлений работы организации, направленной на сбережение культурной идентичности украинских мигрантов, которые проживали в этом регионе. Также описаны главные направления просветительской работы общества: организация практических и дидактических лекций, этнографических мероприятий, проведение культурных тематических вечеров, театральные студии, что базировались на украинской драматургической традиции, празднование героических событий украинской истории. Проанализированы некоторые аспекты издательской работы, особенно печать и распространение периодических изданий на украинском языке, что, безусловно, оказывало позитивное влияние на сбережение национальной идентичности.

Кроме того, исследованы все особенности политического бытия общества «Просвита», поскольку в условиях отсутствия лояльности со стороны местной власти, членам общества необходимо было приобретать опыт работы в подполье.

Ключевые слова: общество «Просвита», Дальний Восток, Зелёный Клин, украинская иммиграция, «Сич».

Vasyl Karpo, Viktor Muderevych. Historical Stages in Formation and Major Activities of the Prosvita Society in the Far East. The article analyzes the main stages of development and cultural and educational directions of the Ukrainian Prosvita society in the Far East. The researchers paid much attention to the issues of the organization's activities on preserving cultural identity of Ukrainian migrants who lived in that region. The main directions of the educational work of the society are revealed: organization of practical lectures, folk lore events, and cultural parties dedicated to Ukraine, theatrical shows based on Ukrainian traditions, celebration of Ukrainian historical events. Some aspects of the editorial activity are analyzed, especially, printing and delivery of papers in Ukrainian, which made a positive influence on national identity preservation.

Besides, the authors researched political peculiarities of the Prosvita activities because the members of the society should gain experience of clandestine activity.

Key words: Prosvita society, the Far East, Ukrainian immigration, the Sich.

УДК 930(477) «1841/1908: А. Вахнянин»

Наталія Кінд-Войтюк

Анатолій Вахнянин – голова товариства «Просвіта»

У статті проаналізовано біографію відомого композитора, журналіста, педагога Анатолія Вахнянина (1841–1908). Розкрито громадсько-політичну, культурно-освітню роботу дяча. Висвітлено його участь у створенні товариства «Просвіта», політичної організації «Народна рада», простежено його роботу на посаді директора Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові.

Ключові слова: А. К. Вахнянин, Львівська духовна семінарія, Віденський університет, товариство «Просвіта», Наукове товариство імені Т. Шевченка, політична діяльність, директор Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка.

Постановка наукової проблеми та її значення. Із давніх часів в Україні існує такий вислів, як «сіль землі». Ним ушановують лише тих, хто став совістю нації, ким пишаються співвітчизники. Сіллю української землі з повним правом можна назвати й Анатолія Вахнянина. Він відомий громадсько-політичний діяч, перший голова товариства «Просвіта», композитор, педагог. Його діяльність ще належно не відображено в наукових публікаціях. Ця стаття – спроба проаналізувати формування світогляду А. Вахнянина.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Спеціального дослідження просвітянського періоду А. Вахнянина не проводили. Тому певна інформація щодо цього міститься переважно в загальних біографічних дослідженнях стосовно цього діяча. Серед них потрібно назвати монографії Т. Батенка [1] та І. Гриневецького, у яких уміщено цікаві факти про роки шкільної й університетської освіти та участь останнього в просвітянській організації. Напрями культурно-просвітницької діяльності А. Вахнянина характеризуються в статтях Я. Горака [8–13] та В. Качкана [16–17]. Указану тему побіжно висвітлено в нарисі Л. Пархоменко [23].

Мета дослідження – аналіз і характеристика біографії А. Вахнянина та його роль у становленні товариства «Просвіта».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Анатолій Климентович Вахнянин народився 19 вересня 1841 р. в селі Сенява, неподалік від Перемишля. У 1847 р. Анатолій пішов до чотирикласної школи в Перемишлі, де навчання велося німецькою мовою. Він згадував, що «... школи стояли тоді під спостереженням латинських консисторій» [4].

У 1851–1859 рр. навчався в Перемишльській гімназії [23, с. 315]. Із 1859 до 1863 р. Анатолій Вахнянин опановував теологію у Львівській духовній семінарії, займався літературною й музичною діяльністю. На другому році навчання в семінарії почав видавати ілюстрований гумористичний часопис під псевдонімом «Клепайло». Як потім згадував, читачі «Клепайла» збирали мізерні гроші й передавали їх на придбання струн для оркестрового гуртка [12, с. 110–111]. У 1863 р. Анатолій організував гурток гімназистів «Громаду», який об'єднував співаків-учнів. Як згадує автор «Споминів», «у семінарії вперше залунала козацька пісня “Ой Січ, мати”, “Ой став пугач на могилі”» [4].

24 листопада 1863 р. А. Вахнянин одружився на І. Ванковичівні (1841–1873). Із 3 листопада 1865 р. до березня 1868 р. Анатолій Вахнянин вивчав історію та географію у Віденському університеті. У 1867 р. організував студентське товариство «Січ». Із 1867 р. А. Вахнянин був редактором часопису «Правди», у якому опублікував у 1868–1869 рр. наукові статті: «Про кургани на Литві і західній Русі», «Катехизис, історія і землеописання».

Після закінчення університету в 1868 р. повернувся до Львова, де продовжив педагогічну діяльність в Академічній гімназії та долучився до створення «Просвіти» [22, с. 292–293]. Створення товариства «Просвіта» у Львові започаткувала українська академічна молодь. У березні 1868 р. студенти обрали комітет для укладання статуту. Остаточну підготовку статуту «Просвіти» здійснювали К. Сушкевич, А. Вахнянин і О. Борковський [5, с. 338]. Львівське намісництво відкинуло цей статут, але міністерство внутрішніх справ дозволило 2 вересня 1868 р. заснувати товариство «Просвіта» у Львові на основі запропонованого статуту [26]. 8 грудня того ж року відбулися перші загальні збори товариства. У них узяли участь 64 члени-засновники. Голова комітету засновників А. Вахнянин відкрив збори промовою, у якій пояснив програму товариства: «пізнання і просвіта народу». Першим головою «Просвіти» обрано А. Вахнянина (1868–1870 рр.). «Спомагати народну просвіту в напрямках моральнім, матеріальнім, політичнім через видання практичних книжок, брошур і т. д. в тій мові, якою нарід говорить», – так визначив завдання діяльності товариства о. С. Качала [15].

Товариство сприяло культурному, освітньому та духовному розвитку українського народу. Воно засновувало школи, видавало та розповсюджувало поштою книжки, створювало бібліотеки й читальні, проводило виставки-ярмарки української книги [2; 12, с. 112]. На початку свого існування Товариство заснувало три фахові школи: «Господарську школу» у с. Миловання, «Жіночу школу домашнього господарства» у с. Угерці Винявські, «Торгівельну школу» у м. Львів. Першим друкованим виданням «Просвіти» тиражем у 2 тис. стала читанка «Зоря» (1868 р.) [19].

26 травня 1870 р. відбувся другий загальний збір Товариства. Він визначив нові принципи роботи «Просвіти». За два роки засновано три нові філії «Просвіти», організовувано читальні, почали видавати друкований орган «Письмо з “Просвіти”», а з 1880 р. – народовську політичну газету «Діло» [18].

Одним із головних напрямів діяльності Товариства була видавнича справа. Друкували переважно історичну й економічно-господарську літературу, художні твори та книги релігійного спрямування [6]. Із 1868 до 1918 рр. «Просвіта» видала 348 популярних книжок. Серед них – 88 оповідань, 52 – історично-

географічного змісту, 42 – економічно-господарського, 28 – на природничу та лікарську тематику, 22 – на юридичну, 31 – на релігійно-моральні теми, 3 – військову тощо.

Перші підручники «Просвіта» надрукувала для Львівської гімназії, що мала чотири класи з українською мовою викладання. Це були «Латинська граматика» Шульца в перекладі О. Партицького, «Фізика» – для IV класу, «Природна історія» Полянського для I класу. Шкільні книжки товариство «Просвіта» видавало до 1876 р. У 1871 р. опубліковано два підручники, у 1872 р. – два, у 1873 р. – п'ять, у 1874 р. – три, у 1875 р. – три, у 1876 р. – два; разом – 17 тиражем 13 тис. примірників [7].

Крім видавничої справи, Товариство проводило багато різних заходів. Найпомітнішим серед них було відзначення роковин смерті Т. Шевченка, яке започаткували в 1860-х рр. студенти, а згодом члени «Просвіти» разом з іншими українськими організаціями Львова проводили його щорічно.

На початку своєї діяльності просвітня організація головну увагу зосереджувала на організаційних проблемах, видавничій справі й підтримці українофільських традицій. Із часом сфера впливу Товариства розширювалася та визначалась етнополітичними інтересами народу. Поступово «Просвіта» набувала дедалі більшої ваги в суспільстві, насамперед у культурному житті українців краю, здобувала визнання й підтримку в Наддніпрянській Україні [25, с. 16–17].

Розвиваючись, Товариство відкриває окремі структурні підрозділи, які переважно були зосереджені у Львові. У 1869 р. створено бібліотеку й архів «Просвіти», які повинні стати в цих умовах власне національною книгозбірнею. При бібліотеці почала діяти читальня [27, с. 415–416]. Поряд із бібліотекою та архівом «Просвіта» відкрила музей [24, с. 129], однак формування його фондів відбувалося дуже повільно й певної довершеності музей набув у 1880-х рр. Тут зберігалися колекції нумізматики, різні старовинні вироби: культові речі, музичні інструменти, етнографічні матеріали, а також портрети, картини тощо. На початку XX ст. музей розформовано. Частину фондів Товариство передало Національному музею, частину – до музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка. У 1878–1879 рр. А. Вахнянин був редактором видання «Листи з Просвіти» [27; 10, с. 286–287], співредактором газети «Діло». У 1870 р. організував музично-хорове товариство «Торбан» [21, с. 107].

У 1881 р. А. Вахнянин був одним зі співзасновників «Педагогічного товариства», основна мета якого – заснування, примноження кількості українських народних шкіл надання їм матеріальної допомоги.

А. Вахнянин брав участь у становленні Наукового товариства ім. Т. Шевченка. 11 травня 1893 р. на загальних зборах НТШ він став директором історико-філософської секції. Після обрання Вахнянина послом до парламенту в 1894 р. він склав повноваження директора секції.

Шлях А. Вахнянина до політичної кар'єри був нелегким. Першою його спробою в політиці стала участь у керівному відділі «Руської ради», що виникла 1870 р. У 1885 р. А. Вахнянин разом із Ю. Романчуком організував політичну організацію галицьких народовців «Народна рада» [16]. У 1890 р. разом з іншими лідерами «народовців» став ініціатором політики «нової ери». У 1894–1900 рр. обраний депутатом Віденського парламенту.

У 1891 р. А. Вахнянин був одним із засновників хорового товариства «Львівський Боян». Із часом осередки «Боянів» виникали в різних містах Галичини і постала потреба об'єднати їх однією організацією. У 1903 р. А. Вахнянин заснував Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка у Львові та став його першим директором [14; 11, с. 94–97]. Він був засновником і керівником «Союзу співочих і музичних товариств». А. Вахнянин – автор опери «Купало», музики до драми Т. Шевченка «Назар Стодоля», хорів, пісень, а також літературних творів «Три тополі», «Розповіді та гуморески» (1902), «Спогади про життя» (1908), шкільних підручників [8, с. 102–107; 16, с. 15–24].

Анатолій Вахнянин помер 11 лютого 1908 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі [22, с. 293].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, Анатолій Вахнянин (1841–1908) відіграв значну роль у національному відродженні України другої половини XIX – поч. XX ст. Він був першим головою товариства «Просвіта», відомим громадським діячем, композитором, журналістом та педагогом.

Джерела та література

1. Батенко Т. Анатоль Вахнянин (1841–1908): біля джерел національного відродження / Т. Батенко. – Львів : Кальварія, 1998.
2. Білецький В. Мости в Україну / В. Білецький. – Донецьк : Укр. культуролог. центр, 2005.
3. Вахнянин А. Листи до Пантелеймона Куліша / А. Вахнянин. – Львів : Вид. К. Студинський, 1908.
4. Вахнянин Н. Споми́ни з життя / А. Вахнянин. – Львів : [б. в.], 1908.
5. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII — початок XIX ст.) / В. Верига. – Львів : Світ, 1996. – 448 с.

6. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії / М. Возняк. – Львів, 1924. – 180 с.
7. Галицько-руське письменство 1848–1865 р. р. на тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції. – Львів : НТШ, 1903. – 146 с.
8. Горак Я. Анатоль Вахнянин і фольклор / Я. Горак // Народознавчі зошити. – Львів : Ін-т народознав. НАН України, 2000. – № 1. – С. 102–107.
9. Горак Я. Діяльність Анатолія Вахнянина у становленні українського театру в Галичині. / Я. Горак // Теоретичні та практичні питання культурології. – Вип. 5. – Мелітополь, 2001. – С. 5–16.
10. Горак Я. Три листи Анатолія Вахнянина до невстановленого адресата / Я. Горак // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Т. ССХХХІІ / ред. О. Купчинський, Ю. Ясіновський. – Львів : НТШ, 1996. – С. 286–293.
11. Горак Я. Микола Лисенко та Анатоль Вахнянин / Я. Горак // Дзвін. – 2000. – № 11–12. – С. 94–97.
12. Горак Я. Найвизначніший серед старшої генерації / Я. Горак // Дзвін. – 1998. – № 2. – С. 110–113.
13. Горак Я. Листування Івана Франка з Анатолем Вахнянином / Я. Горак // Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. – Вип. 2. – Львів : Каменярь, 2001. – С. 274–280.
14. Гриневецький І. О. А. К. Вахнянин : нариси про життя та творчість / І. О. Гриневецький. – К. : [б. в.], 1981.
15. Качала С. Погляди на справи русько-народні в началі года 1868 / С. Качала // Слово. – 1868. – № 2.
16. Качкан В. Анатоль Вахнянин і його роль у розвитку культури Західної України / В. Качкан // Народна творчість та етнографія. – 2003. – № 1–2. – С. 15–24.
17. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє : Українознавство та пресологія (XIX – перша пол. XX ст.). / В. Качкан. – Львів : Фенікс, 1998. – Кн. 3. – С. 7–30.
18. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців (1848–1914) / К. Левицький. – Львів : [б. в.], 1926.
19. Лозинський М. Сорок літ діяльності «Просвіти» / М. Лозинський. – Львів: [б. в.], 1908.
20. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка Національної академії наук України. – Відділ рукописів, ф. Наукове товариство ім. Шевченка, од. зб. 560.
21. Митці України : енцикл. довід. / упоряд. : М. Г. Лабінський. – К. : Укр. енцикл., 1992. – 848 с.
22. Народжені Україною. Меморіальний альманах : у 2-х т. – К. : ЄВРОІМІДЖ, 2002.
23. Пархоменко Л. Вахнянин Анатоль / Л. Пархоменко // Українська музична енциклопедія. – Т. 1. – К. : Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2006. – С. 315.
24. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта» / С. Перський. – Львів : [б. в.], 1932.
25. «Просвіта»: історія та сучасність. – К. : Веселка, 1998.
26. Статут товариства «Просвіта». – Львів, 1891. – 18 с.
27. Студинський К. Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр. / К. Студинський. – Х. ; К. : [б. в.], 1931. – Т. 1.

Кинд-Войтюк Наталія. Анатолій Вахнянин – керівник товариства «Просвіта». В статті проаналізована біографія відомого композитора, журналіста, педагога Анатолія Вахнянина (1841–1908). Розкрито громадсько-політичну, культурно-освітню діяльність діяча. Освітлено його участь у створенні товариства «Просвіта». Велику увагу приділено аналізу уставних документів «Просвіти», його видавничої діяльності, утворенню бібліотеки і читальни, архіву і музею товариства.

В публікації досліджується участь А. Вахнянина в створенні політичної організації галицьких народників «Народна рада», депутатська робота в Венському парламенті. Характеризується його робота на посадах директора історико-філософської секції Научного товариства імені Т. Шевченка і директора Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові. Освітлено його композиторську і музичну діяльність, створення хором товариства «Львівський Боян», керівництво «Союзу співочих і музичних товариств». В статті згадуються історичні дослідження вченого, літературні і юмористичні твори, аналізуються його музичні твори.

Ключові слова: А. К. Вахнянин, Львівська духовна семінарія, Венський університет, товариство «Просвіта», Научне товариство імені Т. Шевченка, політична діяльність, директор Вищого музичного інституту ім. Н. Лисенка.

Kind-Voytyuk Natalija. Anatoly Vahnyanyn – the Head of the Society «Prosvita». The article analyzes the biography of a famous composer, journalist, teacher Anatoly Vahnyanyn (1841–1908). Disclosed socio-political, cultural and educational activities of the worker. Highlights his participation in the creation of the society «Prosvita». Great attention is paid to the analysis of statutory documents of the «Prosvita», his publishing activities, establishment of libraries and reading rooms, the archive and the Museum of the society.

The publication examines the part A. Vahnyanyn in the creation of political organizations of the Galician populists «people's Rada», parliamentary work in the Vienna Parliament. His work is characterized by the positions of Director of the historical-philosophical section of the Scientific society named after T. Shevchenko and Director of the Higher music Institute. M. Lysenko in Lviv. Highlights of his composition and the musical activity, the founding of their choir society «Boyan Lviv», the «Union of singing and musical societies». The article is about historical research scientist, literary and humorous works, analyzes musical works.

Key words: A. K. Vahnyanyn, Lviv theological Seminary, University of Vienna, the Society «Prosvita», Scientific society of T. Shevchenko, the political activities, Director of the Higher Institute of music N. Lysenko.